

A fehérorosz tatárok társadalmi beágyazottsága

Kanapacké ěbragõn: Belaruskã tatarý ák skladovaã ěastka agul' naj supol' nascë
 = *Dubãneckë Ćduard (rãd.): Nacyãnal' nyã pytannë Mõnsk, BelaruskëKnëgazbor, 2001*
 (= *Belaruska – Albaruthenica* 22). 203–211. p.

A legutóbbi (1999) fehéroroszországi népszámlálás szerint a Fehérorosz Köztársaságban 10 089 tatár élt, ami azt jelenti, hogy az ezt megelőző tíz évben a tatárok száma az országban mintegy két és félezer fővel csökkent. Fehéroroszországban, akárcsak a szomszédos Litvániában és Lengyelországban, a tatárok szórványban élnek. A legnépesebb tatár közösségek Minszkben és a Minszk megyében (oblast') vannak (3841 fő), élnek még tatárok továbbá Hrodna (Grodno) megyében (2 155), Vicebszk (Vityebszk) megyében (1 258), Homel megyében (1 127), Breszt megyében (933) és Mahiljov megyében (775). 8 327 tatár él a városokban, 1 762 pedig a falvakban.

A Fehéroroszországban élő tatárok – ha eltekintünk az itt élő csekély számú krími (36 fő) és szibériai (21 fő) tatároktól – két alapvető csoportra oszlanak: az „őshonos” fehérorosz vagy másképpen litván tatárokra, akik több hullámban – kezdetben az Aranyhordából, majd annak XV. század végi felbomlása után főleg a Krími Kánságból – érkeztek, valamint a „későbbi” tatárokra, akik azután kezdtek itt megtelepedni, hogy a fehérorosz területeket a lengyel–litván állam három felosztása nyomán az Orosz Birodalomhoz csatolták. Ezek a Volga-vidékről, az Urálból, Szibériából és a Krímből érkeztek. Viszonylag sok tatár érkezett Fehéroroszországba azután, hogy olajlelőhelyeket tártak itt fel.

Az orosz és a szovjet, de még a legutóbbi fehérorosz népszámlálás során sem különböztették meg a fehérorosz tatárokat, noha például a krími és a szibériai tatárok kaptak külön rubrikát. Köztudott, hogy a fehérorosz tatárok mind nyelvükben, mind szokásaikban eltérnek a többi tatár népcsoporttól.

A fehérorosz tatárok külön nép, amely már hat évszázada él a mai Fehéroroszország, Litvánia és Lengyelország területén, és a XIV–XVII. század folyamán a Litván Nagyfejedelemség szervezeti keretei között formálódott külön etnikummá akkor, amikor az Aranyhorda fennállása, majd felbomlása időszakában etnikummá formálódott a többi, a közös „tatár” nevet továbbra is viselő török nyelvű népcsoport. A fehérorosz területen való megtelepedésükről a XIV. század elejéről származnak a legkorábbi értesülések. Giedymín, Kiejstut és Olgierd nagyfejedelmek azért állították szolgálatukba az Aranyhordából érkező tatárokat, hogy segítségükkel eredményesebben tudjanak küzdeni a balti német lovagrend ellen. Különös gonddal viseltetett a tatárok irányában Vitovt (Witold, Vytautas) nagyfejedelem, aki elsősorban mint ügyes lovasokra számított rájuk, s a nagyfejedelemség nyugati határán, valamint a jelentősebb várak körül telepítette le őket.

A tatárok nemzetségei szerint telepedtek le a fehérorosz területeken, hadi szerveződéstük is a családi-rokoni kapcsolatok szerint alakították ki. A Litván Nagyfejedelemség tatár lakosságát a XVI–XVII. században társadalmi és gazdasági szempontból három nagy rétegre lehet osztani. A legelőkelőbb csoportba tartoztak az aranyhordabeli kánok leszármazottai, akik hercegi címet kaptak. Hatalmas birtokokkal rendelkeztek, amelyek fejében katonai szolgálattal tartoztak. A második csoportot az egyszerű harcosok utódai alkották. Ők kisebb földbirtokot kaptak, amelyért a katonáskodáson kívül más szolgálattal (fuvarozás, futár- és őrszolgálat) is tartoztak a nagyfejedelemnek. E csoport tagjai 1561-ben, illetve 1568-ban nemességet kaptak II. Zsigmond Ágost királytól. A harmadik csoportot a városi tatárok alkották, ez volt a fehérorosz tatárok legszegényebb rétege. Eredeti hazájukban is szegények voltak, nem a feudális uralkodó réteghez, hanem az egy-

szerű harcosok közé tartoztak. A városokban telket és kertet kaptak, és ugyanolyan kötelezettségeik voltak, mint a polgároknak: fejadót fizettek. Legtöbben tímárok, kertészek és állattenyésztők voltak.

A XVII. század második felében a családi-nemzeti kötelek fellazulnak, a tatárok szláv vezetéknevet vesznek fel. A Litván Nagyfejedelemségben uralkodó vallási türelem ellenére a tatárok nem vehettek részt az országgyűlés és a megyegyűlések munkájában, nem tölthettek be magasabb állami tisztségeket. Sok tatár tűnt ki viszont a diplomáciai szolgálatban, közülük kerültek ki a „tatár írnokok”, akik a tatár és a török nyelvű iratokat fordították, vagy tolmácsként vettek részt a krími tatárokkal és a törökkel folytatott diplomáciai kapcsolatokban.

A tatárok kezdetben a Litván Nagyfejedelemség központi területein telepedtek le, ott, ahol a fehér orosz etnosz is kialakult. Új hazájukban beilleszkedtek a többi itt élő nép közé. Egyenrangú polgárai lettek a Litván Nagyfejedelemségnek, háború esetén annak védelmezőiként léptek fel. Nemcsak a nyugat felől támadó ellenség (a lovagrend), hanem a keleti (Moszkva) és a déli (krími Kánság) irányból érkező támadásokkal szemben is felhasználták őket.

A XVI–XVII. század folyamán a Litván Nagyfejedelemségben élő tatárok fokozatosan elhagyják nyelvüket, áttérnek a fehér orosz, később a lengyel, még később az orosz nyelvre. Szent könyveiket lefordították új anyanyelvükre, de az arab betűs írásmódot megtartották. Így alakult ki az itteni tatárok fehér orosz nyelvtörténeti szempontból is igen fontos arab betűs fehér orosz nyelvű irodalma.*

Ma a fehér oroszországi tatárok többsége a fehér orosz nyelvet vallja anyanyelvének. Hagyományos lojalitásuk a többségi nemzet iránt abban is megnyilvánult, hogy 1995-ben, a Lukasenka-féle népszavazás idején egyetlen fehér oroszországi nemzeti kisebbségként nyilvánosan is kiálltak a fehér orosz nyelv és kultúra ügye mellett.

Zoltán András

Bulgária macedón dilemmája

Giannakos, Symeon A.: Bulgaria's Macedonian dilemma. = Journal of Southern Europe and the Balkans, 3. vol. 2002. 2. no. 153–170. p.

Bulgária 1393-tól 1878-ig volt török uralom alatt. Ekkor szabadították fel az oroszok, de Kelet-Rumélia a törökök adófizetője maradt. 1879-ben I. Sándor cár irányításával küzdenek az egyre erősödő orosz befolyás és a szerb betörések ellen. Az első Balkán-háborúban területét megnövelte, a másodikban azonban nagy veszteségek érték. Nem volt kedvezőbb a helyzetük sem az első, sem a második világháború után. Bulgáriában a rendszerváltás 1997-ben következett be.

Amikor Clinton elnök meglátogatta Bulgáriát, megköszönte az új kormánynak, hogy a NATO repülőgépei használhatták az ország légterét. Az elnök Bulgáriával folytatott tárgyalásai során nem foglalkozott az ország és szomszédai konfliktusaival, bár Szerbiát a

* Vö. Miškinienė, Galina: Seniausi lietuvių totorių rankraščiai (Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2001) című könyvének ismertetését: *Kisebbségkutatás* 10 (2001), 4: 167–168.